DIALOG om Sättet att sluta Stycken.

STOCKHOLM. Tryckt hos Johan Hörberg, 1835.

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna dialog (som man också **kan läsa om i Wikipedia**) utgör de sista sidorna av *Törnrosens bok*, del VI (1835), som har digitaliserats av Litteraturbanken, varifrån de scannade bilderna i september 2018 kopierades till Projekt Runeberg för att förses med OCR-text. Sidnumreringen börjar på nytt och vi har valt att presentera dialogen som ett eget verk.

~~~~~~

Richard sade en dag: Jag tackar herr Hugo för den godheten att meddela mig Litteraturtidningarne, hvaraf jag sett det offentliga omdömet öfver Azouras Tintomaras historia och Ramido Marinesco. Oaktadt det klander för åtskilligt, jag der finner, är dock ett visst slags stort beröm gjutet öfver det hela, som utan tvifvel skall glädja herr Hugo, dessa poetiska infalls första upphofsman. Genom hela bedömandet går en ande af kärlek, sanning, älskvärdt allvar och uppriktighet, så ovanlig och ensam i vår tid, att om denicke här fans i verkligheten, utan stod afskildrad i en roman, så skulle den hållas för en vågad osannolikhet. Blott i ett afseende synes jag egentligen uppmanad till svaromål och redogörelse, nemligen för mitt sätt att ***sluta*** eller fullända stycken. Det heter t. ex. rörande don Juans slut i Ramido, att deröfver sväfvar en dimmighet af oupplösta motsägelser och en tvetydighet i utsägandet af det helas tanke.

"Ja!" afbröt herr Hugo, "om öfverhufvud din natur är sådan, att den tillåter förklaring, så ber jag dig, Richard, att omtala den här. Ty jag får säga dig, att ditt sätt att sluta, liksom vore det icke slut, tycks vara så genomgående hos dig, att jag småningom har upptäckt det snarsagdt öfverallt, till och med i den musik, du stundom spelar. Kan du då icke annorlunda? eller vet du ej, att det icke är nog för en sak, som slutar, att blott och bart ***upphöra***; utan den bör upphöra på ett ordentligt, skickligt och afgjordt sätt, så att det, med ett ord, är slut. Läsaren finner derigenom skäl att lägga igen sin bok, nöjd, emedan han fått allt hvad han behöfver och skall hafva. Hos dig, deremot, vill han alls icke slå igen permarne, utan sitter der och tänker, och tänker oupphörligt vidare: huru gick det? huru går det? huru kunde det gå så? Med ett ord, du lemnar åtdin åhörare eller läsare en slututredning af händelsens idé, en oändlig (jag menar ändelös) sensation, en series af tankar, ett göromål, som väl borde vara författarens. — Huru annorlunda kan man likväl göra sina saker? huru har, exempelvis, icke jag gjort med mitt bröllop? här är förlofningen, inledningen, resans mål fullbordadt; handlingen är afrundad och *fini*; det hela är i sin upplösning sådant det bör vara, allting afgjordt och slut. Skulle din hand hafva fått vara med här, så vet Gud om något bröllop alls blifvit utaf."

Herr Hugo — svarade Richard — jag märker mer och mer, att jag måtte befinna mig på en helt annan horizont, än diktare annars. Jag finner af alla omdömen, att jag står der som en gåta för folk, och, oaktadt den förklaring, som öfver Tintomaras slut influtit i recensionen öfver Ramido, tör slå in i mycket; så blir ändock vida mer qvar, hvilket nu kortligen hänföres till den rymliga rubriken "orätt," hvarigenom visserligen ett namn är vunnet, men ingen upplysning om det inre förhållandets sanna beskaffenhet och mening. Jag har aldrig kunnat rätt förstå, hvad det är för en konst-theori, jag lär hafva, som ofta missleder mig, och efter hvars bortläggande jag skulle kunna
~~~~~~

blifva af värde. Jag har studeratkonsten föga i böcker, men icke obetydligt i menniskor, i verkliga händelser, i egna och andras inre tillstånd, utvecklingar och öden. Har deruti varit ett misstag? Jag har aldrig sett någon händelse i det jordiska lifvet, någon katastrof sådan, att den stått fram i verlden med full begriplighet, utredd och insedd till alla sina delar. Den har af omgifvande åskådare varit förstådd i mycket, anad i åtskilligt, hemlighetsfull och dunkel i det öfriga. Så är allt lif, jag rår icke för det, och jag kan icke hjelpa att dess intresse, dess underbara dragning framåt hvilar till en del härpå. Så har också ingen katastrof eller upplösning, hvarken i Ramido eller annat af mina infall, vid uppfinningen framställt sig för min imagination såsom någonting till fullo utredt och klart, likt problemets slutupplösning i en afhandling; utan till hälften dunkelt, allenast anadt; i något visst kanhända evigt oförklarligt, outtömligt. Det är icke af begär att vara underlig eller med flit mörk, utan emedan tingen äro så: barret, som myran drar, ej mindre än stjernan, som fästet bär. Sådan är ock hvarje sann och verklig händelse i menskliga lifvet. Att den målas af konsten sådan den är, kan det vara ett misstag? Nej. Det är derföre ej genom ett konstmakeri jag sökt slingra mig undan det dimmiga i don Juans slut,utan äro dylika dimmor (omgifvande det klara med en krans af blånad) naturens och den sanna tillvarelsens tafla. Det är endast dåliga och i grunden orimliga konstalster, som småningom vant de litterära ibland menniskorna, att i dramatiska kompositioner ej vilja se annat än dialogiserade afhandlingar — äfvenså i episka skildringar ej heller annat än afhandlingar — hvilka, såsom sådana, böra sluta i sin uppgifts lösning, i det blott klara. Att *afhandla* har jag äfven någon gång försökt, men kommer aldrig att göra det i konst.

"Men", inföll herr Hugo, "i hvad sensation står då du, när det är fråga om konst? jag tycker du föraktar deri icke det prosaiska, såsom vi kalla det — det lägre — det —"

Jag? — sade Richard — jag står till hälften darrande inför de omätliga taflor, som äro lifvets; jag ser hurudant det är i olika hjertan, själar och sinnen, och jag aftecknar hvad jag ser. Också det triviala vågar icke jag försmå att skildra: men kommer någon gång en himmelsk blomma i min famn, så förlåt mig om jag afmålar henne med mera glädje och täckhet; förlåt mig att mitt hjertas nerv spritter dervid. Icke har jag gjort ödemarkerna och kärren. I städade kamrar, i de godes museum, i böcker och vers synas de ej mycket till: men gå ut pågator och gränder, på vägar och små stigar; gå in i de ensligas rum och i afslöjade menniskosinnen, och du skall se att ödslighet finnes. Men ach, min herre, intet hjerta gifs, äfven det mest förtappade, som ej har sin lilla punkt af lysande ljus — det är oasen i dess vildmark. Den har jag aldrig velat fara förbi utan kärlek och tårar. Deraf kommer, att jag ingen person skildrat utan värme, aktning och glädje för den himmelska oasens skull i dess hjerta; men också ingen utan en viss frånvändning och köld för ödemarkens skull, som hvar och en har. Deraf den omtalade blandningen i mina framställningar, och om det trivialas taflor icke blifvit få eller små, så är det emedan ödemarkerna i våra själar icke äro ringa eller sällsynta.

"Tala ej derom", Richard, "hvar och en, som läst målningar och beskrifningar på händelser och föremål i vår vanliga sammanlefnad, vet, att han mött och måst möta ganska många skildringar af det triviala: sjelfva Scott, den store, erbjuder sådana nog. Detta kan således ej med skäl klandras hos dig: dina trivialismer äro snarare, om jag så skall säga, genom sin peppar pikantare än hos andra. Måhända är detta just deras fel; de borde kanske vara än trivialare och derigenom fullt trefliga. Men gå tillbaka till ditt första ämne."Jag återvänder då till det dimblåa eller till hälften outredda i mitt sätt att sluta, hvilket visar sig så väl hos don Juan, som i andra stycken. Jag har icke imaginerat det annorlunda, ty lifvet sjelf är icke på annat sätt. Jag hör sägas, att många hedra mig med att vilja anse sig som mine Motståndare. Hade dessa motståndare så mycket verklig aktning för lifvets och sanningens egen beskaffenhet, som de säga, så skulle de äfven gilla konstens sträfvande till likhet dermed.

Jag hör och hör åter, fortfor Richard, på de muntliga kritiker, dels *för*, dels *mot*, som jag får. Om det kan lända till upplysning, eller är en ännu större gåta, vet jag icke; men jag tillstår uppriktigt, att en stor del deraf är mig ofattligt. Det är, som rörde det Araucana, eller någon annan än mig: jag hjuder till att begripa det, men mycket säkert angår det någon höjd af föreställningar, der jag icke befinner mig. Hvarje komposition, jag försökt, hvilar till uppfinning och utförande på inre erfarenheter och genomlefda sensationer. Derföre kan jag lika litet redogöra (theoretice) för deras värde, som inse deras ovärde; emedan de egentligen, som jag tycker, hafva *ingendera*. De

äro endast själsutgjutelser, att likna vid protokoller öfver hjertats, tankens och sinnets olika tillstånd; om detta uttryck gåran? — När jag funnit något vackert, så har jag antecknat det, utan att då fråga, om det också tilläte en fullständig förklaring. Försöket att utreda har, när sådant egt rum, hos mig alltid blifvit det eftersta, och kan med skäl kallas eftertanke. Jag lemnar derhän huru bra det varit, men så har det varit.

Skulle jag, efter jag uppmanas dertill, gå att närmare betrakta ynglingen Ramidos slut, så vet jag icke, om ej mången nog fått njuta samma erfarenhet som han. Äfven en annan, än han, har ute i verlden först sökt och funnit det sköna: men tusen hinder, ibland annat många menskliga inrättningar, mer och mindre visa, hafva stängt honom derifrån. Hvad har han då gjort? han har slutit sig i sitt inre. Men det eviga Sköna, som gripit, förklarat och gladt hans själ, har förtärt hans yttre existens. Mån detta öde är så ovanligt? I sin enslighet, förtärd af sin glädje, har det väl icke händt hvar och en detsamma, som Ramido, att *tillika* fattas af ett yttre gift på en täck tafla. Men jag kan icke hjelpa, att detta "tillika" inträffade med Ramido, don Juans son af Majorca, ynglingen ifrån de ormrika öarne. Hvarföre? Jag vet icke. Jag tecknade blott några scener.

Hvad fadrens slut? don Juans sjelfbeträffar, så tycker också jag, när jag beser honom, att han dervid icke uppförde sig fullkomligt resonnabelt. Likväl hafva flere menniskor, än han, både i fordna och sednare tider, uppfört sig i många stycken så, att, såvida man förutsätter dem hafva gått till väga med fullkomlig besinning, så vet man icke hvad man skall tänka om dem. Men jag undrar, när menniskor hafva handlat med en så alldeles full besinning? Filosofer ej alltid; verldsmenniskor ej ofta; vagabonder sällan. Skola de då skildras sådane, som de icke äro? — Jag vill icke tala om mitt lilla artisteri; men, herr Hugo, lät oss tänka på konsten i sin stora sanning; månne ej en teckning af menniskan, der hon uppträdde rentaf rimlig, skulle vara en af de orimligaste teckningar? En blandning af godt omdöme, tycke, vidskepelse, — en sådan eller dylik blandning, månne icke den i rätt många fall bestämmer våra handlingar; men icke alltid förnuftet ensamt? Det är också ur menniskohistorien bekant, att när en person brutit sönder sin karakters första och länge beträdda stråt, såsom don Juan här gjort, blir hela förhållandet vacklande och omdömet bizarrt, stundom öfverklokt, stundom enfaldigt. Det är vanligt, i synnerhet i de katholska länderna, att syndare, som göra bot,uppfinna mångfaldiga sätt att plåga sig; underliga infall, irresonabla företag. De göra så, emedan de äro det de äro, nemligen brustna. De skulle måhända icke göra så, om de vore hela, och i följe dermed grundligt kloka. Det är sant, att don Juan före slutet tillbragt en längre tid i Falaniches kloster med späkningar och utan tvifvel sjelfbegrundning också. Men botöfningar, som i synnerhet gå ut på att utöda all detta lifvets lust, hafva icke alltid med detsamma gifvit förståndet full skärpa; tvärtom visar mången historia, att den ur flere kära gömmor utdrifna passionen i stället flammat upp i andra, som botgöraren icke märkt, emedan han varit för mycket upptagen att utdrifva det onda *der*, som han viste att det mest herrskade; och i synnerhet har det händt, att förståndet härunder icke alltid blifvit det klaraste. Jag tycker icke det är så besynnerligt, att don Juan, i beslut att utöfva en nemesis emot sig sjelf, skulle falla på den tanken, att vilja aflocka sina fordna älskarinnor utlåtelser af hat emot deras förförare. Icke heller tycker jag det är så underligt, om han, half-jesuitiskt (och efter tusentals menniskors sed) blundande för sina allrainnersta önskningar, skulle nöja sig med att erhålla hatets förklaring *i ord*: — men kanske icke illa såg (o förlåten menniskan!), att ett litet tycke*för* honom qvarstannade i bottnen af älskarinnans hjerta, oaktadt de ord han lyckats aflocka hennes mun. Ungefär i detta perspektiv ser jag denna man, som jag tycker, klart nog. Han har älskat mycket och älskar *än* (men bjuder nu till att få sin kärlek renad). Han har också velat älskas mycket — och (sen menniskan!) han vill det i sjelfva verket än. Men han vill tillika utöfva sin nemesis emot sig! Deri synes nu ligga en tvetydighet; men hvilken har den egenskapen, att vara menniskans. Lägg handen på ditt eget hjerta, min vän. Om någon härvid utropar: "då bedrager ju don Juan sig sjelf med sin nemesis och förmodade botgörelse!" så är det likväl icke don Juan, som inser detta och gör ett dylikt utrop, utan det är en lugn, upplyst betraktare i vår passionfria nord: det är en skuldfri, sedlig, renhjertad bedömare, som, stående på mensklighetens ljusare höjder, nedskådar i brottets labyrinter, och ser huru en till hälften upprättad dernere söker leta sin väg ut ur irrgångarne, men ännu tar miste i sin skumhet rätt mången gång. — Om nu en tredje man, en artist, skulle vilja afmåla labyrint-vandraren, så frågas: gjorde han rätt, om han dröp den här omtalade ljuse Bedömarens åsigter in i don Juans tankar? Vore icke sådant likaorätt gjordt, som om han vid ett annat tillfälle skulle vilja skildra en klar, besinningsfull, renhjertad

man, men låta honom bära sig åt, som irrade han på don Juans vis i det nyss afskuddade brottets halftöcken, och ej sällan stötte sitt hufvud emot labyrintens väggar?

Den uppkastade frågan, huruvida don Juan haft för afsigt, att hans son skulle finna döden genom den målade taflan, kan jag i sanning icke upplysa. Stycket sjelf visar hvarken detta såsom åsyftadt för sonens räkning, eller såsom en påräknad penitens för fadren. Men, hvad stycket visar, är, att don Juan, med erfarenhet af allt det bittra jorden erbjuder såväl i sitt sköna, som fula, vid Ramidos fall känner en högsint glädje öfver att få se honom skiljas härifrån: en glädje, öfverensstämmande med hvarje christens tillåtliga känsla. För öfrigt är det ett oändligt misstag, om man tror mig genom don Juan, lik en personifierad afhandling, hafva velat uppställa idealet af en botfärdig syndare, eller dermed anvisa, hvad menniskan, såsom en sådan, bör göra för att göra rätt. Underrättelser i denna väg tillhöra, som hvar man vet, helt andra framställningar, än konstens. Don Juan må hafva gjort mer eller mindre väl, så var han i alla fall en person att afteckna.Stycket slutar, som bekant är, just vid Biancas upptäckt att den Anselmo, hon svurit att hata, är sjelfva hennes don Juan. Hvad följer nu sedan? har man frågat. Hvad borgen har man, att hon efter denna upptäckt skall hålla sitt löfte? och, om hon icke håller det, huru går det då med don Juans påräknade nemesis emot sig? Om allt detta svarar jag hufvudsakligen, att jag vet icke. — Läsaren kan utveckla denna tafla. Det kan ju hända, att donna Bianca, efter upptäckten, att don Juan haft så många andra älskarinnor, fortfar med det hat hon lofvat, och att han derefter reser bort till de öfriga, för att vinna, som han sagt, hvad han önskar äfven af dem? Kanske reser han också icke bort, oaktadt allt hvad han talat om denna sin plan; utan, skakad i grunden mer än som synes, faller han vid sin sköne sons sida, nöjd med Biancas hat, nöjd med detta första djupa dolkstygn ifrån en så älskad mun, öfverlemnande den öfriga hämnden åt andra makter än sig sjelf, eller kanske sjunkande tillsammans i stoftet under hoppet, nu redan, om en begynnande nåd? Hvem vet? Men det är också möjligt, att han reser. — Äfven ett helt annat kan inträffa. Kanske håller Bianca ej sitt löfte, utan älskar don Juan ännu som förr; hon torde se honom nog renad genom de botöfningar hangjort, hon torde falla om hans hals eller till hans fötter och utropa: "res icke! far icke längre än hit!" Hvad kan inträffa då med honom? Kan det icke ske, att en under botöfningstiden i hemlighet renad kärlek nu bryter sig fram ur hans innersta håg, och att han, just i och med känslan häraf, finner sin botgöring kunna sluta och ingen nemesis mer behöfvas? Kan han icke vid blicken på sin fallne son, vid blicken på Biancas förlåtelserika huldhet, mildras också han — mildras emot sig sjelf? Månne icke han (i likhet med hvad menniskor så ofta göra med åtskillige af sina planer) kan ändra sin penitensplan och beslutet att resa efter hat, på det sättet, att han i stället stannar qvar? Mån han icke bygger ett litet kapell i skön romantisk stil vid pastanjetens rot, der Ramido fallit; går dagligen dit vid sin älskade Biancas sida, dröjer der en timme vid en kär urna, går åter hem, och tillbringar ett långt lif, ej som en Falaniches munk, men som en riddare åter, hvilken nu lärt känna kärleken, lifvet och skönheten bättre; hvilken genom välgerningar och godhet emot fattiga medmenniskor lär sig frambära åt Gud ett högre och bättre offer, än det hat kunde vara, som han förut sökt samla öfver sitt eget hufvud. Hvem vet?

Härvid utropar herr Hugo utan tvifveldetsamma, som i början af vårt samtal, nemligen att stycket sjelf intet bestämdt och rätt slut har för sin egen del, utan läsaren sättes i behof och i gång till utvecklingar, som kunna blifva flere, och bland hvilka han således borde välja en, men icke vet hvilken, emedan han icke känner hvad som kan sammanträffa med skaldens mening. Men när skalden nu härpå svarar, att läsaren får välja och vidare utföra hvilken af dem han behagar; hvad följer då annat, än att läsaren går att blifva skalden i samma stund, som den andra skalden slutat?

Herr Hugo har kanske hört talas om en resande, som kom till Karlsruhe i Baden, och som fick en vägvisare för att bese staden. Efter en liten stund förde han främlingen till den bekanta sköna platsen, hvarifrån Karlsruhes alla hufvudgator utgå, likt radier, öfverallt genom hela staden. Här slöt vägvisaren sin promenad och sade: "Min herre! se Er nu omkring, välj hvilken gata Ni vill, och gå på egen hand."

Om jag ungefär på ett dylikt sätt slutat mitt stycke, så begär jag likväl alldeles icke, att herr Hugo skall gilla min smak; utan kan såväl min herre sjelf, som andra, sluta sina ämnen rentaf, eller så, som när man läser igen en dörr efter sig. Sådant är och förblir alltid en god katastrof. Menom jag för min del stundom älskar, att sluta mina promenader och sätta mig ned just på sådana ställen, derifrån man kan hafva utsigter åt många håll, så förlåt mig

detta lilla egna nöje. Jag skall icke alltid göra så, men ber att få göra det emellanåt.

Vid detta tillfälle påminner jag mig en uppsatts om tvenne slags olika skrifsätt, som jag för några år sedan läst tryckt, och som jag vill anföra, emedan den synes röra ämnet här.

"Låt höra," sade hofmarskalken.

Richard fortfor:

Om två slags Skrifsätt.

Det har ett särdeles behag för Läsaren, när äfven han får uppfinna något, får vara verksam.

Man kan skrifva så, att man ordentligt och riktigt ger besked i allt, hvad ämnet tillhörer, så att för läsaren ingenting återstår att göra, mer än blott — hvad för honom väl ock tycks vara det lämpligaste — läsa.

Men man kan äfven skrifva på ett annat sätt. Man kan låta bli att yttra allt; kanske ej en gång i orden lägga det hufvudsakligaste. Hvad man yttrar kan dock vara af sådan beskaffenhet, att det sätter läsaren i ett perspektiv, i en stämning, i en önskan och förmåga att gå fram i ämnetsriktning — och han uppfinner på egen hand allt det öfriga osagda; ja kanske mycket mer, än som ens hade kunnat sägas af författaren.

Läsaren får då vara, ej blott läsare, utan äfven menniska: han får vara produktiv. Han bekommer tråden af författaren, men får gå med den på sitt sätt. Tråden måste likväl vara sådan, att läsaren dermed ej löper annorstädes, än författaren ville, ehuru det kan ske i variationer efter olika läsares lynnen.

Besynnerligt nog väckes i en läsares sjal och sinne ofta helt annat genom uttrycken i en skrift, än hvad orden sjelfva, tagna efter orden, innehålla. Men den verld, som författaren hos sin läsareNB. en, som icke missförstår honom. manar fram till lif och egen verksamhet, — den verlden är egentligen hans verk, och orden i hans skrift (det synliga verket) ingenting annat än ett *moyen*.

Många gamla saker har jag sett, som till uttrycken äro föga poetiska; bistra, torra. Men de stämma läsaren hemlighetsfullt till poesi, musik, piktur i hans egen verld, i hans inbildning. Läsaren dröjer här så mycket hellre, som han anser den verlden för sin egen; och hon är äfvenså till hälften. Han dröjer der så mycket längre, som han känner det hos sig oförmodadtuppkomna än vidare kunna fortgå i uppfinningar, utan gräns. Han dröjer der med så mycket sannare tillfredsställelse, som han på detta sätt egentligen bildas — *han blir sjelf Verket* — i stället att för ögonen hafva ett redan bildadt verk att betrakta. Han icke blott läser poesi — han blir poesi; och, såsom väckt till verksamhet i sin egen inbildnings verld, är han der äfven poet (*ποιητής*, görare, frambringare). Efter detta skrifsätt äro författaren och hans läsare två samverkande faktorer till det arbete, som utföres. Och verket sjelf — som på papperet, der det ligger för ögonen, icke kan anses färdigt mer än till det, i bokstäfverna befintliga, artistiska anslaget — blir oupphörligt mer och mer färdigt genom läsarne. Och emedan desse under tidernas lopp blifva fler och fler, så kan man säga, att författarens arbete sålunda ständigt allt vidare fortfar att förfärdigas, så länge verlden står. Innebär det ej en outtömlighet, en viss evighet, som icke saknar interesse?

Det första skrifsättet, det direkta, det sjelfuttömda, har andra fördelar. Det bildar verk, som redan äro färdiga för läsarens ögon och således existera oberoende af honom. Men de hafva emot sig, hvad allt färdigt och fulländadt har, nemligen att vara slut. Och, liksom de äro oberoende af läsaren, så händer ock, att hankommer i en stämning af oberoende mot dem — som vill säga, han röres stundom ej så mycket af dem. Författaren och läsaren äro icke nu två faktorer, samarbetande till ett enda, oupphörligt blifvande och uppkommande verk; utan de äro begge ett slags egoister, utom hvarann, stundom kalla nog för hvarann.

Det är en stor konst att skrifva så, att man riktigt fulländar sitt ämne, matieren må vara vettenskaplig eller artistisk. Men att, utan synlig fulländning i arbetets för ögonen stående linier, likväl göra det så, att hos läsaren eller betraktaren just de toner anslås, just den verld väckes, som skall väckas; och på det sätt, att han på egen hand går vidare fram i Verkets bana; det är ock en konst.

Men härtill behöfvas visserligen läsare och betraktare, som äro väckbara. Frågas dock, om ej äfven ett arbete af det sjelftillräckliga slaget, af den synliga fulländningen, af det sjelf-uttömda skrifsättet, fordrar läsare med intresse, såvida verket af dem skall genomgås till ändan? — Fordran på receptivitet må icke förblandas med författare-egoism. Receptivitet kan icke undvaras af någon, emedan behofvet deraf grundas på en helig naturlag, som gjort alla varelser till fraktionärer. Individerna äro skapade till hemisferer(ingenting hade annars ansigte, face); ingen skall då fulländas, utan genom andra; och det hela genom alla.

Det fullkomliga och sjelfständiga, hos menniskor som annat, har visst förekommit mig älskvärdt: men aldrig utan med vilkor, att tillika vara fraktionärt, på ett ädelt sätt brutet och behöfvande, hemisferiskt. Hvem förlåter icke gerna sina vänner all fullkomlighet och storhet, blott de tillika äro ofullkomliga?

Ingenting är ett ärligt och rätt fulländadt Helt, mer än blott sjelfva det Hela (Universum). Således tyckes hvart individuelt väsende, sin egen lilla helhet oaktadt, vara i stor mening ett bråk, som blott genom ett annat kan förvandlas till helt tal. Är icke lifvet så?

Ett skrifsätt och dess betraktare, ett verk och dess läsare, böra de ej vara två halfheter, som ömsevis upptaga och fullända hvarann? När derföre ett individuelt framställer sig — menniska eller skrift — med anspråk och form af ett slutet och fullbordadt för sig, utan någon annans medarbete; så går liksom en falsk ande deromkring, det har en bismak. Emedan all varelse af lif, jemte sin individuella helhet, tillika nödvändigt är ett fragment; så ångar en besynnerlig köld ochafdödhet ifrån hvarje ting, som framstår med *blott och bar* fullständighet, helhet, sjelfhet.

Men om allt lefvande är ett *amabile fractum*, så följer deraf för ingen del, att det skall eller får vara en trasa, en slurfvig sammansättning, ett rafs. Ett rätt fragment, sådant som lifvet, är mera artistiskt brutet, än om det vore helt.

*

Sedan Furumo slutat uppsattsen, såg herr Hugo på honom med en öm blick och sade: "Stackars Richard, jag ser nog på dig, att du är en fraktion. Jag bekänner, att jag älskar det hela; men då du ej kan vara annat än brusten, så kan jag icke hjelpa det. Jag älskar dig ändå. Häng likväl ihop så mycket som möjligt! jag skall då älska dig ännu mer. Jag vill icke säga, att ej dina berättelser hafva ett inre klart sammanhang i anläggning och utveckling, gå raskt undan, draga en åhörare framåt, med annat dylikt, som jag ingenting har emot. Men ytan, min vän; negligerade punkter, sista fulländningen, och i synnerhet dina slut! T. ex. hvad säger du om upplösningen i Tintomara?"

Om Tintomaras slut vet jag icke hvad jag skall säga. Gud vet, fortfor Richard, om jag, såsom man påstår, härmed velat göra mig något bittert nöje. Det är väl möjligt, att Tintomarasarkebusering kan begripas på det sättet, "att dermed velat visas, huru den menniskoklass, som vi kunna kalla det förnäma packet, skulle bära sig åt med sin dels half-elaka, dels flacka och ytliga uppfattning af lifvets vigtigaste ämnen, om den finge oinskränkt gifva dagsljuset del af sin fantasis gemena drömmar." — Jag har icke tänkt på det. Jag kan icke påminna mig, att jag under konceptionen af denna slutscen hade någon annan afsigt eller sinnesstämning, än nöjet af att se Solna skog omkring mig i min föreställning. Också hade jag då obeskrifligt roligt af den känslan, att Azouras nu fick dö. Hvad som vunnit mitt tycke för hennes personlighet, var fägringen af en själ, icke söndersliten af alla dessa tusende strunt-resonnemanger åt alla håll, som, ömkligt nog, bära namn af bildning, men intet annat äro, än Nya Testamentets *βρυγμὸς τῶν ὀδόντων*, "tandagnisslan." Azouras var en hednisk flicka, det är sant; men hon blef slutligen christen, om jag ej bedrager mig; eller nära nog christen. Hvilket jubel för min ande, att hon då fick uppgå ifrån jorden, innan hon hann blifva ochristen om igen, och i värre mening, lik så mången af våra medmenniskor. Det kan väl hända, att hon också icke blifvit det, äfven om hon fortfarit att lefva; men aldrig glömmer jag den gode Menanders ordspråk:*ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν ἀποθνῄσκει νέος* ("den, som Gudarne älska, dör i sin ungdom"); och visst är, att Azouras efter döden kom i ett bättre sällskap, än hon kunde hafva fått i Stockholm. Så ungefär, herr Hugo, var min egentliga sensation vid denna omtalade slutscen; jag kan ej beskrifva hur glad och säll jag var derunder; de sexton musköternas fejade pipor glänste för min anblick som strålar, nästan

lika klara, som sjelfva solklotet — den glänsande kulan på spetsen af Solna kyrktorn. Förlåt mig! förlåt mig! jag är sådan, jag kan icke annat.

På det öfriga granna och förnäma herrskapet, som utgjorde ståten i Solna skog, tänkte jag alltför litet. Likasom de i sjelfva verket och ur sina åsigter icke menade det ringaste ondt med hela sin plan, så menade också jag lika litet ondt med dem, då jag aftecknade dem. De voro kulisser. Jag kan icke säga, att jag så mycket hållit utaf dem; men visst är, att jag ännu icke haft tid att hata dem. Jag begriper icke hvad jag med allt detta har att göra. Jo, säger man, hela tillställningen är icke rimlig. Verkligen? jag har icke kommit att tänka derpå. Jag upptecknade hvad som stod för min imagination, och jag kan fullt ut nöja mig med det svar, som redan blifvit föreslaget för min räkning:Så jag målat... Ty så roat mig att måla.

Rimligheten är visst en stor och märkvärdig sak. Men mången blir under jagten derefter sjelf orimlig, dertill har jag med förundran varit vittne flere gånger. Jag aktar mig, att gå för långt häri.

Men för att af korta all strid, så hör: "förloppet med arkebuseringen har sina orimligheter; väl inga fysiska; men det var likväl en för djerf och egen tillställning, att man skulle kunna tro ett hof på 90-talet derom." Är det icke nu nog tillstådt? Hvad följer? Min berättelse är ej annat än en fantasi, icke oriktigt kallad en irrande hind. Får hon då ej irra? Jag har icke tillerkänt mitt stycke historisk trovärdighet i allt (se slutet); jag har icke en gång gifvit det namn af roman. Det må för min skull så innerligt gerna låta bli, att få heta ett konstverk. — "Nåväl! Nåväl! om allt detta borttages, hvad återstår då?" ropar någon. — Ett enda återstår: Azouras’ Figur.

"Ja, hon skall icke glömmas", sade herr Hugo. "Det finnes stygga, elaka, obehagliga djurarter, men med dem har hon allsingen likhet; blott med de vackra. Detta är i sig sjelf en märkvärdigsak: jag har derom hört mycket också, icke ifrån Litteraturtidningen, men ifrån andra håll."

Djurarter? svarade Richard. Azouras visar sig för ingen del vara ett djur. Tvärtom, hon förekommer handla med så godt och skarpt omdöme, som någon menniska. Att hon skulle hafva varit en Androgyn, visar sig (Bok. IV) som ett förslag af de tvenne Chirurgerna, för att finna en förklaringsgrund i deras uppkastade frågor; men säges till och med af dem vara en "chimère." Hon uppför sig för öfrigt — om man undantar några få fall, då hon, för att vederqvicka en sjuk, tog hvad henne icke tillhörde — alltid så sedligt, ädelt och rent, som man nånsin är van att af menniskor fordra. Om hennes sedlighet skiljer sig från mångens, så är det blott deri, att icke vara reflexiv, icke vara grundad på öfverläggning och satts, utan på finkänsla. Detta brukar man anse i ethiken för en hög, om ej den högsta ståndpunkt; man brukar anse en menniska moraliskt frisk just i samma grad, som dygden vid hvarje tillfälle utöfvar sig, icke som en lexa, men som en ren karakterens natur. Att hos Tintomara en stor brist egt rum genom obekantskapen med de christna lärorna, ser jag ganska klart visa sig just i det tillstånd af öfvergifvenhet, hvari hon i S:t Clara kyrka kände sig; menjag kan ej neka, att jag tycker henne visa sig vara ibland dem, som, enligt evangelium, Herren ifrån vägar och stigar kan bjuda att sitta vid sitt bord, sedan de ovärdige af rikets barn icke ditkommit. Om hermes s. k. *Djuriskhet* tycker jag för öfrigt följande. Hon skiljer sig ifrån så mången af vår tids bildade menniskor genom den inre harmoniska enigheten emellan väsendets krafter, hvilken enighet också, på sitt vis, återfinnes hos djuret. Detta menniskans sätt att vara såsom (märk: *såsom*) *ett djur*, är himmelsvidt skildt ifrån att ligga i jemnbredd med det egentliga och blotta djurlifvet: liksom den ethiska renheten, bestående i själens natur, att vara ren, och ej ens sätta i fråga att vara annat, är någonting vida högre än den krassa, yttre naturen. På denna grund måste det väl också vara, som forntidens Vise gifvit en så beskaffad menniskokarakter namn af *Animal cæleste* (hvilket betyder helt annat än *Animal terrestre*). När i umgänget eller sällskapslifvet en sådan menniska möter oss, hvem kan beskrifva den underbara vår, den oefterhärmliga lätthet och kristalldager, som välgörande kommer emot oss ur dess krets? Om ock ingen fullt kan förklara, så kan dock ingen glömma intrycket deraf. — Jag vet ganska väl, å andra sidan, att en menniska, hvars inre visar taflorna af kampemellan själens grundvalar, emellan det goda och onda, emellan oskuld och synd, är ett intressant och nyttigt föremål att betrakta eller afteckna. Men jag är öfvertygad, att i en tid, då karakterer *med inre strid* omgifva oss så talrikt, skall också föreställningen någon gång af en *med inre frid* (om ock icke än genom christendomen fullgången frid) både vara helsosam och intressant af ren art. Jag tror på evangelium, att en sådan personlighets öfvergång

till helig christendom hvarken skall vara svår eller lång.

"Du talar om christendom, Richard. Jag påminner mig härvid", anmärkte herr Hugo, "att en korrespondent i Upsala skall hafva kommit i bekymmer för religiositeten i Tintomaras och Ramidos historier, samt ställt sig inom gruppen af de misslyckade ibland Luthers efterföljare, som skildras sid. 401 i Atterboms nyss utgifna Skrifter, Band. I; om hvilka personer det slutligen heter: *Fördömlig var nu med ens* (för dem nemligen) *Guds uppenbarelse i Naturen, Sinligheten, Skönheten — eller, nogare uttryckt, den befans vara Djefvulens*. — För att säga dig mina tankar, Richard Furumo, så undrar jag icke på det slags religiösa dager, hvari du står inför åtskilliga menniskor; ty din christendom och din godhet afsticka alltför mycket ifrån skrymtares. Jag har käntpersoner, som stundom, när känslan svallar högst i hjertat, förstummas genom sjelfva dess öfvermått, eller, om munnen talar, blott låta de likgiltigaste saker höras, kanske rentaf skämt. Jag är likväl icke så starrblind, att jag anser sådant för *infernalisk isköld*, efter jag är bekant nog med menniskosinnet, för att veta, det den innerligaste och underbaraste värme emellanåt visar sig just så. Lifvets och hjertats mysterier yttra sig ej sällan i en contre-sens. Vid den inre betraktelsen öfver menniskornas lynnen och hela detta ämne i allmänhet, ställer sig någonting ur Antiken för mitt minne. Aristophanes blef känd för sin ironi — till och med skarpa ironi — ja, till och med emot sin tids gudar. Att likväl i grunden hos honom lefde hat endast emot det förfallna i hans tids religion, men icke emot religionen sjelf, hvilket upptäckes af de enstaka, men sublimt rörande ställen, der hans mening omisskänligt, för hvar och en med hjerta och högre sinne, uttalar sig: detta härom honom nyligen till och med en svensk författare i Upsala, C. A. Hagberg, i tidskriften Skandia IV.1. ådagalagt, Hagberg framställer (sid. 93) den hypothesen, att Aristophanes i de gamles ögon skulle hafva varit mindre gudlös än sjelfva Homerus. *Detta* (yttrar Hagberg) *kan man numera ej med säkerhet afgöra, men man kan åtminstone påstarka anledningar rädda hans* (Aristophanis), *besynnerligt nog, först i en tid, som föraktade religionen, på religionens vägnar antastade ära*. En författare, som talar så om *Aristophanes* och försvarar honom, har utan tvifvel förmåga, att skilja emellan sken och verklighet i religiositet; och är jag derföre öfvertygad, att ingen lättare, än han, skall kunna tillrättavisa, upplysa och lugna den bekymrade korrespondenten, hvilken, efter hvad jag ser på adressen, bor i samma stad, och således har mycket nära till, att af honom få ett förbättradt omdöme i sin sak. Brefskrifvaren är, enligt sin önskan, icke något kraftgeni; han bör således med lätthet kunna rättas och hjelpas."

"Men", fortfor herr Hugo, "jag vänder mig härifrån till något positivare, som också skall hafva blifvit anmärkt i Upsala, nemligen att namnet *Roman* varit skickligare att bruka, än det fornengelska *Romaunt*, som min son Frans infört på flere af våra berättelser. Hvad säger du härom, min son?"

Frans svarade: Sådant som hvarken till ton, form eller innehåll är rätt likt hvad man vanligen kallar *Roman*, föreföll mig olämpligt att benämna så. De ifrågavarande styckena äro väl på sätt och vis sedemålningar, hålla sig vid kända tider och orter, röra stundom bekanta historiskapersoner; men jag kan lika litet, som andra, undgå att finna, det en i ämnena lefvande fantasi här ej sällan drar taflorna in i regioner, som äro främmande för vanliga romaner. Likväl går genom dessa sammansättningar en djup och tillika rörlig känsla af hela den smak och syftning, man så ofta och rätt benämt "romantisk." Då således fråga tydligen var om någonting, som är afgjordt romantiskt, utan att ändock vara roman, så sväfvade för mitt inre gehör namnet "romaunt" emellan begge, likt en förmedling af jordisk berättelse, på ena sidan, och en fri utflygt till främmande hemlighetsfulla nejder, på den andra. Jag hänfördes af min känsla härtill; har jag felat, så beder jag min goda far om ursäkt. Jag hör nu, att romaunt är fornengelska: jag såg det annars hos Byron, hvilken icke är äldre än min far sjelf.

"Godt, min son, härmed har ingen fara. Fortfar hädanefter som hittills, att lyda din milda ingifvelse. Men efter vi en gång äro stadde på denna stråt, så vill också jag omtala hvad i anmärkningsväg enkom faller på min lott. Det är jag, som ibland oss stundom tillåtit ett svenskt stafsätt af utländska ord, såsom döbattang, resonnemang, talang, i stället för deux-battant, raisonnement, talent. Jag hade föreställt mig, att det skulle gå an, efter man så allmänt nyttjarkapten, mamsell och paraply, i stället för att, till påminnelse i sin franska, skrifva capitaine, mademoiselle, parapluie. Det är ock jag, som, enligt akademiens föresyn, emellanåt låtit *k* brukas för *c* och *ch*, samt *f* för *ph*, och *t* för *th*. Vidare är det jag, som icke höll mig för okunnig i grammatiken, derföre att jag viste,

huruledes ett och samma språk (Svenska, som annat) kan skrifvas på flere sätt och i flere stilar, utan att skrifvas oriktigt i någon af dem; äfvensom jag icke hade ansett mig sakna kännedom om versbyggnaden, derföre att jag, vid slutliga redaktionen af våra saker här, lät verser qvarstå, som voro riktiga efter det schema vi hade för den inre tonens sanna uttryck, ehuru andra bedömt dem efter schemer, som vi icke nyttjat. Det är slutligen äfven jag, som tyckt våra gamla svenska enstafviga imperfekter af femte deklinationen: "röck, klöpp, tröck", o. s. v. vara lika goda, som de nyare: ryckte, klyppte, tryckte; liksom jag tillät det sammandragna ordet "hukle" få inflyta i stället för "hufvudkläde", hvilket sednare i mina öron lät litet släpigt eller pedantiskt i en dialog, och det förra allmänt brukas för att utmärka en duk, som qvinna sätter öfver hufvudet, igenknytande densamma under hakan. Substantivet "hajhet" och verbet "haja" hade jag också tänkt skulle kunna nyttjasatt beteckna en liten hastig skrämsel, då adjektivet haj längesedan fått brukas i samma mening —"

"Men kom, kom, mina gossar!" utropade han och steg upp. "Vi hafva nu alla tre genom våra bekännelser lättat våra hjertan. Vi äro gunås det vi äro; — kom låt oss gå ut. Vårluften andas lätt och mild öfver viken och ängarne, snön smälter, nya glada vattendroppar hoppa ned ifrån taklisten. Stanna hos oss hela dagen, Richard, du skall i afton få se några makalösa hjerpar, som väl förtjena din närvaro."